

Toetsingskader Risicoregelingen Borgstelling MKB Landbouwkredieten – uitbreiding borgstelling vermogensversterkende kredieten

Inleiding

In het regeerakkoord van het kabinet Rutte III is een bedrijfsovernamefonds aangekondigd (genoemd bedrag € 75 miljoen) waaruit jonge boeren worden ondersteund om de overname van het gezinsbedrijf en investeringen in innovatie te financieren¹. Dit is nog eens bevestigd in de Troonrede 2018, waarin staat: "Daarnaast komt er een fonds voor jonge boeren die het bedrijf van hun ouders willen overnemen" en is terug te vinden in de toekomstvisie van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) Carola Schouten 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden' (hierna: de Visie), waarin ze schrijft dat in het bijzonder aandacht nodig is voor de continuïteit van bedrijven en de mogelijkheid voor jonge mensen om een bedrijf over te nemen².

Het kabinet ziet de continuïteit van gezinsbedrijven als onmisbaar voor de vitaliteit en leefbaarheid van het platteland. Er vinden echter steeds minder bedrijfsovernames (door jonge boeren) plaats. Voor steeds minder gezinsbedrijven zijn opvolgers beschikbaar. Ten opzichte van 2000 is het aantal land- en tuinbouwbedrijven met 56% afgenomen van 97.380 tot 54.840 in 2017³. Deze daling van het aantal land- en tuinbouwbedrijven bestaat hoofdzakelijk uit de min of meer vrijwillige bedrijfsbeëindiging bij generatiewisseling. Gedwongen beëindiging in de vorm van een faillissement komt weinig voor⁴.

Van het totaal aantal land- en tuinbouwbedrijven is ruim 92% (51.600) een gezinsbedrijf. Van deze bedrijven heeft 64% een bedrijfshoofd van 51 jaar of ouder. 61% van deze groep geeft aan niet over een opvolger te beschikken⁵. Dit betekent dat de komende 15 jaar circa 20.000 land- en tuinbouwbedrijven zullen verdwijnen of dat de bedrijfsopvolging op een andere manier wordt geregeld, bijvoorbeeld door buiten-familiaire bedrijfsovername of door schaalvergroting van bestaande bedrijven. De nadruk op kostenverlaging en productieverhoging, die deels aanleiding is voor en deels het gevolg is van schaalvergroting, gaat in de markt gepaard met kleine, soms zelfs negatieve marges waar veel agrarisch ondernemers mee te maken hebben. Bovendien is dat in Nederland ten koste gegaan van biodiversiteit, het milieu, kwaliteit van drinkwater en de aantrekkelijkheid van het landschap. Daarnaast worden grootschalige bedrijven steeds minder maatschappelijk geaccepteerd. Dit is op termijn zowel economisch als ecologisch moeilijk houdbaar en brengt de gezonde financiële structuur van agrarische bedrijven als ook de leefbaarheid van het platteland in het gedrang. Het is daarom wenselijk dat meer bedrijven met een goed continuïteitsperspectief overgenomen kunnen worden en zich door kunnen ontwikkelen. Dit heeft de minister van LNV nog eens bevestigd in haar Visie.

Een van de belangrijkste voorwaarden voor het stimuleren van bedrijfsovername door jonge boeren is toekomstperspectief tegen de achtergrond van steeds verdere verduurzaming van de landbouwproductie. Dat wil zeggen dat jonge agrarische ondernemers met duurzame landbouw een redelijk inkomen kunnen verdienen, kunnen innoveren en gezonde bedrijven in stand kunnen houden en door kunnen geven. Bedrijfsovername is een natuurlijk moment om - in lijn met de Visie - te investeren in maatschappelijk gevraagde duurzame bedrijfsontwikkeling en innovatie ten behoeve van duurzaamheid, en daarmee het toekomstperspectief te vergroten. Dit vraagt om ondernemerschap en financiële ruimte voor investeringen. Financiering is echter een belangrijke belemmering bij bedrijfsovernames. Het toekomstperspectief van een bedrijf wordt daarnaast ook beïnvloed door socialemotionele aspecten die spelen in het overnameproces van gezinsbedrijven.

Tegen de achtergrond van bovenstaande heeft het ministerie van LNV het in het regeerakkoord aangekondigde bedrijfsovernamefonds voor jonge boeren en innovatie langs twee sporen uitgewerkt:

¹ regeerakkoord 2017 'Vertrouwen in de toekomst', p.44

² 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden. Nederland als koploper in kringlooplandbouw', p.28

³ In 2016 is door wijzigingen in de registratie van de land- en tuinbouwbedrijven het aantal bedrijven eenmalig sterk gedaald (met 13%).

⁴ www.agrimatie.nl

⁵ www.agrimatie.nl

1. Opleiding en coaching: versterking van het ondernemerschap van de startende agrarische ondernemer (stimuleren sterke en innovatieve ondernemingsplannen) en ondersteuning van het bedrijfsovernameproces in de agrarische familiebedrijven (ondersteuning van het 'keukentafelgesprek')
2. versterken van het risicodragend kapitaal in het bedrijf van de jonge ondernemer door het ondersteunen van achtergestelde leningen door private partijen ter versterking van het eigen vermogen door middel van een overheidsborgstelling.

Van de € 75 miljoen die in het regeerakkoord beschikbaar wordt gesteld voor het bedrijfsovernamefonds, zal € 64 miljoen ingezet worden om een Garantierегeling VermogensVersterkend Krediet (VVK) mogelijk te maken en € 11 miljoen voor opleiding en coaching.

Met het voorstel voor een Garantierегeling voor VermogensVersterkende Kredieten (VVK) in de vorm van achtergestelde leningen beoogt het kabinet meer startende agrarische ondernemers in staat te stellen direct aansluitend op de overname te kunnen investeren in maatschappelijk gevraagde duurzame bedrijfsontwikkeling en innovatie ten behoeve van duurzaamheid.

Het algemene uitgangspunt van de Garantierегeling VVK is dat startende agrarische ondernemers via financiering met een achtergestelde lening in staat worden gesteld om aanvullend aan de bedrijfsovername te investeren in maatschappelijk gevraagde bedrijfsontwikkeling en innovatie ten behoeve van duurzaamheid. De investering moet gebaseerd zijn op een reële begroting van het investerings- of bedrijfsplan en een aantoonbaar rentabiliteit-verbeterend perspectief bieden en bijdragen aan minimaal één van de toetsingscriteria van de Visie.

Meer specifieke uitgangspunten zijn de volgende:

- Alleen aanvragende bedrijven met voldoende continuïteitsperspectief op basis van een bedrijfsplan komen in aanmerking voor een achtergestelde lening;
- De achtergestelde lening wordt gekoppeld aan investeringen ten behoeve van innovatie voor duurzaamheid en het duurzaam versterken van de sociaaleconomische positie van de agrarische onderneming in de keten, rekening houdend met de doelstellingen van de Visie. Dit moet in het bedrijfs- en investeringsplan tot uitdrukking komen;
- De achtergestelde lening moet in werking aanvullend zijn op (en niet in de plaats komen van) bestaande instrumenten voor jonge boeren zoals de JoLa-regelning, de 'top-up' op de hectarepremie, de borgstelling voor MKB-landbouwkredieten en algemene fiscale regelningen;
- Vermijden moet worden dat de achtergestelde lening een prijsopdrijvend effect heeft op grond, fosfaat- of dierrechten, of leidt tot een hogere overnameprijs t.b.v. het pensioen van de ouders en de erfenis voor andere gezinsleden. Daarom richt de regelning zich op de aanvullende investeringen in plaats van de overname zelf, en is financiering ten behoeve van capaciteitsuitbreiding door aankoop van grond of productierechten uitgesloten.

Ten behoeve van de Garantierегeling VVK wordt de Borgstelling MKB-landbouwkredieten (BL) uitgebreid. De regelning zal worden uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl), die ook de 'gewone' BL uitvoert. Dit Toetsingskader Risicoregelningen en Garanties is met het oog daarop opgesteld.

Omdat het om een nieuwe risicoregelning gaat, is heeft Wageningen Economic Research de verwachte parameters van de regelning getoetst⁶.

---

⁶ 'Toetsing Garantierегelin Vermogensversterkendkrediet', WEcR, februari 2019

Probleemstelling en rol van de overheid

1. **Wat is het probleem dat aanleiding is (geweest) voor het beleid?**

Financiering is een belangrijke belemmering bij bedrijfsovernames. Uit een gezamenlijke studie van het LEI en Hogeschool Windesheim blijkt dat de financiering van de overdracht van het bedrijf en mogelijkheden om het bedrijf door te ontwikkelen en zodoende het rendement op de agrarische activiteiten te verhogen, het meest genoemd worden als belemmeringen bij bedrijfsovernames⁷. Een rapport van Ecorys, LEI Wageningen UR en Aequator Groen & Ruimte bevestigt dit beeld⁸ en ook uit gesprekken van LNV met stakeholders komt dit naar voren.

Voor de agrarische sector geldt over het algemeen dat de vrije (markt)waarde van bedrijven door hoge grondprijzen, de kapitaalsintensiteit en toegenomen schaalgrootte hoog is. De kapitaalsintensiteit van de land- en tuinbouw is groot en bedroeg eind 2016 gemiddeld bijna € 3 miljoen. Hiervan is twee derde gefinancierd met eigen vermogen. De langlopende schulden bedragen gemiddeld € 800.000⁹. Om een bedrijf in de land- en tuinbouw over te nemen moet de overnemer derhalve een aanzienlijk vermogen meenemen.

Overnames van grondgebonden bedrijven vinden in de praktijk alleen plaats tegen een lagere (fiscaal acceptabele) prijs, beduidend onder de marktwaarde, om de opvolger met zijn of haar bedrijf voldoende continuïteitsperspectief te geven. Opvolging is hierdoor afhankelijk van de gunning van de ouders en eventuele broers en zussen. Een bijkomend probleem bij de financiering van de overname is de sterke fluctuatie in inkomens tussen jaren en het gemiddeld lage rendement op vermogen. Gemiddeld bedroeg het rendement op eigen vermogen in de land- en tuinbouw in 2011-2015 slechts 2%¹⁰. Daardoor hebben startende agrarische ondernemers in de periode na overname te maken met druk op het eigen vermogen (solvabiliteit). Er is daarom in de jaren direct na de bedrijfsovername veelal geen of onvoldoende financiële ruimte om te investeren in bedrijfsontwikkeling (marktgericht produceren, verhogen van de rentabiliteit), in maatschappelijk gevraagde verduurzaming (kringlooplandbouw¹¹) en innovatie. Financiering met traditionele vormen van vreemd vermogen is aan grenzen gebonden. Er is daarom behoefte aan nieuwe risicodragende financiering.

2. **Waarom rekent de centrale overheid het tot haar verantwoordelijkheid om het probleem op te lossen en waarom ligt de verantwoordelijkheid op rijksniveau en niet op decentraal niveau?**

- Marktfalen financieringsmarkt – de behoefte aan risicokapitaal bij de startende ondernemers in de agrosector wordt (nog) niet vanuit de financieringsmarkt ingevuld. Verstrekking van risicodragend kapitaal (via participaties of achtergestelde leningen) komen in de agrarische sector echter nauwelijks. Voor private equity fondsen is investeren in de landbouwsector vanwege het lage rendement en/of de relatief kleine omvang van de projecten (vooralsnog) minder interessant. In verband met de toenemende kapitaalsintensiteit van agrarische bedrijven is er een grotere behoefte aan risicokapitaal naast het van oudsher gebruikte familiekapitaal. Die markt ontwikkelt zich maar heel langzaam. Voor startende ondernemers met nog geen zelfstandige 'track-record' is het nagenoeg onmogelijk om daarin zelfstandig financiering te vinden. Dit is een problematiek die speelt voor de gehele agrarische sector in heel Nederland.
- Door een voortrekkersrol te spelen kan de overheid het verstrekken van risicokapitaal aan de agrarische sector door private financiers aanjagen. Zowel de toekomstvisie 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden' (hierna: de Visie) als de

⁷ Agrarische jongeren: ambitieus en veelzijdig (2015)

⁸ 'Needs of Young Farmers' (2015)

⁹ www.agrimatie.nl

¹⁰ www.ifmaonline.org Harold A.B. van der Meulen and Marcel A.P.M. van Asseldonk. Mainstream and alternative sources of finance in Dutch agriculture. July 2017. ISBN 978-92-990062-5-2.

¹¹ Visie Landbouw, natuur, voedsel: waardevol en verbonden, september 2018

Mededeling van de Europese Commissie over 'De toekomst van voeding en landbouw' (2017)¹² onderschrijven het belang van innovatieve financiële instrumenten voor de agrarische sector om de benodigde investeringen in duurzaamheid te kunnen doen.

3. Is het voorstel voor de risicoregeling :

a. ter compensatie van risico's die niet door de markt kunnen worden gedekt, en/of

b. het beste instrument waarmee een optimale doelmatigheidswinst kan worden bewerkstelligd ten opzichte van andere beleidsinstrumenten, zoals subsidie? Maak een vergelijking met alternatieve instrumenten.

Doel van de Garantieregeling Vermogensversterkende Kredieten (VVK)) is om het voor startende agrarische ondernemers makkelijker te maken door middel van het aantrekken van externe achtergestelde leningen (risicokapitaal) het risicodragend vermogen (solvabiliteit) van het bedrijf te versterken. Hierdoor wordt de leencapaciteit van een bedrijf vergroot. Dit maakt het mogelijk dat tegelijkertijd met de overname van een bedrijf met een gezond toekomstperspectief op basis van een goed bedrijfsplan, geïnvesteerd wordt in maatschappelijk gevraagde duurzame bedrijfsontwikkeling (met het oog op vergroten van de rentabiliteit) en innovatie. Een garantieregeling van de overheid verlaagt de drempel voor externe financiers om (risico)kapitaal te investeren in agrarische bedrijven. In vergelijking met andere beleidsinstrumenten is het voorliggende voorstel het beste instrument waarmee een doelmatigheidswinst kan worden bewerkstelligd: met de hefboomwerking (verwachte multiplier van 21,4)¹³ komt met relatief weinig publieke middelen een veelvoud aan private financieringsmiddelen beschikbaar voor startende agrarische ondernemers over een veel langere periode dan de in het regeerakkoord voorziene 2 jaar.

De Garantieregeling VVK is complementair aan bestaande landbouwspecifieke regelingen voor subsidies/garantstellingen voor investeringen (o.a. via het Plattelands OntwikkelingsProgramma met gelden van het Europees gemeenschappelijk landbouwbeleid) en garantstellingen voor leningen ten behoeve van investeringen (via de Borgstellingskrediet voor de landbouw /BL). Een regeling die achtergestelde leningen mogelijk maakt, bestaat nog niet. De Garantieregeling VVK is bedoeld om in het geval er een tekort is aan zekerheden, waardoor de bank naar normaal bancair gebruik het krediet niet geheel voor eigen rekening en risico kan nemen, het eigen vermogen van de ondernemer te versterken en daarmee zijn/haar leencapaciteit te verhogen. Financieringsdeskundigen in de agrosector (zowel vanuit de accountants- en adviesbureaus als vanuit de banken) onderschrijven de analyse alsook de keuze voor dit instrument in de markt voor achtergestelde leningen.

Alternatieven

Een borgstelling is te verkiezen boven een subsidie omdat er na verkrijging een directe 'resultaatverplichting' tegenover staat. Om voor een borgstelling in aanmerking te komen moet de startende ondernemer aantonen dat onder meer op basis van een bedrijfs- en investeringsplan dat de rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven van de landbouwonderneming bevredigend zijn en door de investering verbeteren. Dat moet hij na het verkrijgen van de lening waarmaken, want de rente- en aflossingslasten moeten verdiend worden.

De overheid zou zelf vermogensversterkende kredieten in de vorm van achtergestelde leningen uit een (revolverend) fonds kunnen verstrekken. De effectiviteit voor de individuele agrarische ondernemer zou hetzelfde zijn, maar dan is er geen enkele hefboomwerking: als het geld is uitgeleend, kan alleen met het weer afgeloste deel opnieuw een lening verstrekt worden. Uitgaande van de gehanteerde parameters (waaronder aantal aanvragen, hoogte van de VVK en looptijd van de leningen) is het vanwege de snelle uitputting van het fonds

¹² innovatieve financiële instrumenten

¹³ $(3/2) * 18/1,26 = 21,4$ (Bij aanname van 45 aanvragen van gemiddeld € 400.000, saldo in-/uitgaande kosten van € -1,27 mln)

moeilijk het een revolverend karakter te geven¹⁴. Met andere woorden: daarmee zouden de publieke middelen vele malen minder efficiënt ingezet worden. Overige nadelen zijn dat het verstrekken van een achtergestelde lening door de overheid meer marktverstoring is dan een borgstelling omdat de overheid direct in de plaats van banken treedt, er een aparte regeling gemaakt moet worden waardoor de doorlooptijd langer wordt voordat de regeling opengesteld kan worden en de relatief hoge uitvoeringslasten (€ 400.000 vs. € 65.000 p/j).

Onderzocht is om samen met Invest-NL i.o. een revolverend fonds voor startende ondernemers en innovatie op te zetten (Investment Platform Jonge Boeren & Innovatie). Daarmee zou een vergelijkbare hefboomwerking gerealiseerd kunnen worden. Maar het startmoment van het fonds zal aanmerkelijk later worden dan aanvankelijk gedacht ('wettelijke oprichting is voorzien medio 2019). De beproefde middelen van de borgstellingsregeling en het gebruik van het bestaande financieringsnetwerk van het bedrijf doen verwachten dat garanties op achtergestelde leningen sneller op stoom zal komen. Nadeel van deze optie ten opzichte van de Garantieregeling VVK zou ook geweest zijn dat het gehele beschikbare bedrag in één keer weggezet zou worden bij Invest-NL, waardoor enige overheidscontrole uit handen gegeven zou zijn. Wel zal nader verkend worden of een Investment Platform onder Invest-NL een financieringsinstrument voor de toekomst kan zijn.

Overige maatregelen als de herintroductie van de Tante Agaathregeling, verlaging van de rente/rentesubsidie of flexibiliteit bij aflossing lijken niet haalbaar. Bovendien is van geen enkele andere onder de loep genomen maatregel de efficiency (hoeveelheid extra financiering, dus ook investeringen, ten opzichte van de ingezette publieke euro's) net zo groot of groter dan bij de overheidsborgstelling of een Investment Platform.

4. Op welke wijze wordt het nieuw aan te gane risico gecompenseerd door risico's vanuit andere risicoregelingen binnen de begroting te verminderen?

De borgstelling voor VVK wordt een nieuwe regeling binnen de bestaande BL. Hiertoe wordt € 64 miljoen (van het totale beschikbare bedrag voor Bedrijfsovernamefonds jonge boeren van € 75 miljoen) gestort in een aparte risicovoorziening. Daarnaast wordt de garantieregeling VVK binnen het beschikbare garantieplafond van de BL ingepast.

Het garantieplafond voor 'gewone' borgstellingen en de daarvoor benodigde jaarlijkse storting is door Wageningen Economic Research bepaald op basis van langjarig gebruik van deze regeling. Het gebruik en de verliesdeclaraties van de borgstellingsregelingen kennen (ongelijktijdige) pieken en dalen. De begrotingsreserve is het middel om borgstelling begrotingstechnisch zorgvuldig en (zoveel als mogelijk) zonder onverwachte ongewenste begrotingsgevolgen te kunnen laten functioneren. Het verloop van de verliesdeclaraties en de interne begrotingsreserve borgstelling in de jaren 2009 – 2015 heeft de waarde van deze werkwijze binnen de landbouwbegroting laten zien. Daarom wordt deze werkwijze voor dit nieuwe onderdeel met weer een eigen risicoprofiel (want specifiek voor achtergestelde leningen en startende ondernemers) ook voor de Garantieregeling VVK weer gevolgd. Elk onderdeel heeft zijn eigen gemiddeld gebruik en gemiddelde verliesuitkeringen.

Risico's en risicobeheersing

5. Wat zijn de risico's van de regeling voor het Rijk:

- *Wat is het totaalrisico van de regeling op jaarbasis? Kent de regeling een totaalplafond?*
Bij een vooralsnog ingeschat aantal van 45 aanvragen per jaar voor gemiddeld een borgstelling van € 400.000 wordt een garantieplafond van € 18 miljoen per jaar ingericht.
- *Hoe staan risico en rendement van de regeling tot elkaar in verhouding?*
Met een op basis van risico-ervaringscijfers met de BL en BMKB door RVO.nl realistisch geacht defaultrisico van 8% en een éénmalige provisie van 1,1% over het

¹⁴ Bij de meest optimistische raming in het rapport van WEcR (60 aanvragen van gemiddeld € 450.000 per jaar) zou het fonds na ruim 2 jaar uitgeput zijn. In de meest conservatieve raming (45 aanvragen van gemiddeld € 350.00) zou dat na ruim 4 jaar zijn.

bedrag van de borgstelling (1% over de borgstellingslening waarvoor de overheid voor 90 % borg staat) is het risico €1,26 miljoen per jaar. De opbrengsten uit provisie worden geraamd op €200.000,- p/j De uitvoeringskosten RVO.nl worden begroot op € 65.000 p/j.

- *Wat is de inschatting van het risico voor het Rijk in termen van waarschijnlijkheid, impact, blootstellingduur en mate van beheersing?*

De belangrijkste beheersingsmaatregel is de beoordeling en het beheer van de VVK bij de banken te leggen die zelf ook een belang hebben.

- WEcR concludeert in haar onderzoek dat gegeven het maximale budget van € 64 miljoen, de regeling in de meest realistisch ingeschatte variant bij een beoogde looptijd van minimaal 15 jaar, een verliespercentage van 8%, het verwachte aantal aanvragen van 45 per jaar met een verwachte gemiddelde VVK-omvang van € 400.000, een jaarlijks plafond van € 18 miljoen en een totaal plafond voor de regeling van € 120 miljoen ruim binnen de beschikbare risicovoorziening blijft.

Het effectieve risicopercentage voor het Rijk voor het totaalbedrag aan landbouwkredieten (krediet ten behoeve van de overname met VVK) bedraagt maximaal 50%. Het effectieve risicopercentage voor de bank op financiering gekoppeld aan de aanvullende investeringen is maximaal 40%; het minimale risico in de totale bedrijfsfinanciering 50%. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden dat het VVK de laatst toegevoegde lening na de bedrijfsovername wordt. Dat wil zeggen dat elke VVK gekoppeld is aan, en niet losgezien kan worden van, een 'gewone' bankfinanciering voor de overname zelf. In de financiering van de overname heeft de bank het volledige risico in het geval van een lening zonder borgstelling en een 70% borgstelling over 2/3 van een borgstellingslening ter hoogte van het zekerhedentekort. Het achtergestelde VVK kan daar als maximaal 2/3 van de bankfinanciering voor de extra investering na overname met 90% borgstelling nog bovenop. Dit resulteert in rekenvoorbeelden (zie eindnoot)ⁱ in een rijksborgstelling van 20- 50% van de totale bankfinanciering (overname + extra investering) in het bedrijf. De bank blijft derhalve primaire risicohouder, waardoor het verantwoord is om de beoordeling van de financiering en het beheer van de leningen conform de werkwijze in de BMKB en de BL door de bank te laten uitvoeren.

De 90% borgstelling van het VVK maakt de achtergestelde lening prijstechnisch bereikbaar voor de gemiddeld nog relatief lage rendementen in de land- en tuinbouw. Normaal ligt het rentepercentage voor achtergestelde leningen hoger dan die voor gewone leningen. Met een 90% borgstelling kan de bank die de VVK verstrekt aan de startende agrarische ondernemer een vergelijkbare of lagere rente doorberekenen als voor gewone leningen. Door de eis dat de ontwikkelingsinvestering reëel begroot een rendementsverbetering moet opleveren werkt deze borgstellingstechniek mee aan versterking van de sociaal economische positie van de startende agrarische ondernemer.

6. Welke risico beheersende en risico mitigerende maatregelen worden getroffen om het risico voor het Rijk te minimaliseren? Heeft de budgettaire verantwoordelijke minister voldoende mogelijkheden tot beheersing van de risico's, ook als de regeling op afstand van het Rijk wordt uitgevoerd?

- De VVK is altijd gekoppeld aan een gewone (borgstelling)lening ten behoeve van de overname.
Bij de inrichting van de regeling zullen de uitgangspunten vertaald worden naar criteria op basis waarvan het bedrijfsovername en investeringsplan beoordeeld zal worden:
  - o Alleen bedrijfsplannen met voldoende continuïteitsperspectief¹⁵ komen in aanmerking;
  - o Investeringsplannen moeten tevens laten zien, dat de rentabiliteit v/h bedrijf verbeterd is ten opzichte van bedrijf vóór overname en investering (de uitdaging voor de jonge ondernemers!).

¹⁵ Onder versterken van het continuïteitsperspectief van de landbouwonderneming wordt verstaan dat de aanvullende investering(en) op basis van een reële begroting van het investerings- of bedrijfsplan bijdragen aan minimaal één van de toetsingscriteria van de Visie (blz. 37) en bijdragen aan rendementsverbetering en daarmee aan het toekomstperspectief van bedrijven.

- De risicovoorziening fungeert als de buffer die nodig is om schommelingen in verliesdeclaraties op te kunnen vangen, zoals onder 4. beschreven.
- De banken zijn zeer bepalend bij het risicobeheer:
  - Zij beoordelen aan de voorkant van het proces kritisch of er een VVK verstrekt kan worden. Het VVK is de laatst toegevoegde aan de financieringen van het bedrijf en altijd gekoppeld aan een gewone lening, waarvoor de banken zelf het risico dragen. Verder delen de banken gedeeltelijk in de garantiestelling. De banken hebben derhalve alle belang bij continuïteit van het bedrijf waardoor er geen onverantwoorde (over-)financiering zal plaatsvinden. In het geval van aankomende financiële problemen van een bedrijf met een VVK moeten banken dit melden bij RVO.nl. In die situatie krijgt RVO.nl middels de hardheidsclausule in de BL mogelijkheden om met de banken maatwerk te leveren om faillissement te voorkomen, dan wel het verlies bij een onvermijdelijk faillissement te beperken.
  - Een ingeroepen borgstelling wordt pas gehonoreerd als de bank gedurende het hele financieringsproces juist heeft gehandeld.
- Jaarlijks vindt een uitvoeringsrapportage plaats en wordt bekeken of er aanleiding is om op basis van het risicoprofiel de borgstelling VVK aan te passen. Tussentijdse bijstelling van de regeling na openstelling kan door de provisie te verhogen of verlaging van het maximale garantiebedrag¹⁶.
- Via het tweede spoor van het bedrijfsovernamefonds (opleiding & coaching) wordt het agrarisch ondernemerschap versterkt met het oog op het verhogen van de winstgevendheid en rendement van agrarische bedrijven.
-

7. Bij complexe risico's: hoe beoordeelt een onafhankelijke expert het risico van het voorstel en de risico beheersende en risico mitigerende maatregelen van het Rijk?
 N.v.t. – de agrarische sector en borgstelling in de agrarische sector is een behoorlijk bekend terrein voor de RVO-afdeling Kredieten, Garanties en Risicoregelingen.

Vormgeving

8. Welke premie wordt voorgesteld en hoeveel wordt doorberekend aan de eindgebruiker? Is deze premie kostendekkend en marktconform? Zo nee, hoeveel budgettaire ruimte wordt door het vakdepartement specifiek ingezet?

De startende agrarische ondernemer moet voor de borgstelling een éénmalige provisie van 1,1% betalen (1% over de borgstellingslening waarvoor de overheid voor 90% borg staat) betalen, zoals onder 5b aangegeven.

9. Hoe wordt de risicovoorziening vormgegeven?

Het ter afdekking van het rijksrisico beschikbare bedrag van € 64 miljoen wordt in een aparte risicovoorziening gestort.

10. Welke horizonbepaling wordt gehanteerd (standaardtermijn is maximaal 5 jaar)?

Hierbij wordt aangesloten bij de eerstvolgende evaluatietermijn van de BL: 1-1-2025

11. Wie voert de regeling uit en wat zijn de uitvoeringskosten van de regeling?

RVO.nl gaat de regeling uitvoeren. Uitvoeringskosten € 65.000 per jaar (inschatting RVO.nl op basis van tarieven 2018), bij 45 aanvragen van gemiddeld € 400.000 per aanvraag.

¹⁶ 'Toetsing Garantieregeling Vermogensversterkendkrediet', WEcR, februari 2019

12. Hoe wordt de regeling geëvalueerd, welk informatie is daarvoor relevant en hoe wordt een deugdelijke evaluatie geborgd?

- Publicatie van de gewijzigde borgstelling per 1-9-2019 (of zo spoedig mogelijk daarna), openstelling per 1-1-2020. Monitoring output BL continu/per kwartaal.
- Tevens wordt nog bekeken of het aantal bedrijfsovernames via GDI gemonitord kan worden.
- Beleidsevaluatie met behulp van o.a. monitorings- en GDI/CBS gegevensanalyse. Hiermee worden in de lopende beleidsevaluatie Garantstelling Landbouw 2010-2016 momenteel ervaringen opgedaan. (nieuwe mogelijkheden met kwantitatieve gegevens voor de evaluatie).
- Tussentijdse evaluatie in 2022 of eerder als de risicovoorziening onder de € 48 miljoen komt, en reguliere evaluatiedatum 2025 (als apart onderdeel van de evaluatie van de BL waarbij in de onderzoeksvragen voldoende expliciet de werking van het VVK wordt onderzocht, inclusief de invloed van de regeling op het rentepercentage dat financiers doorbereken aan de aanvrager van een VVK).

i

Rekenvoorbeeld bij 5)

Voorbeeldberekening risicoverdeling bij toepassing VVK		risico Staat	bankdeel	risico bank
bankfinanciering bij overname (inclusief BL)	1000			
BL-lening maximaal 2/3	667		333	
borgstelling 70%	467	46,7%	200	53,3%
bankfinanciering bij extra investering na overname	300			
VVK-lening maximaal 2/3	200		100	
borgstelling VVK 90%	180	60,0%	20	40,0%
totale garantstelling Staat resp. bankdeel	647		653	
totale bankfinanciering (inclusief BL en VVK)	1300	49,7%		50,3%

Voorbeeldberekening risicoverdeling bij toepassing VVK		risico staat	bankdeel	risico bank
bankfinanciering bij overname	1.000		1.000	100%
BL-lening maximaal 2/3	-			
borgstelling 70%	-			
bankfinanciering bij extra investering na overname	500			
VVK-lening maximaal 2/3	333		167	
borgstelling VVK 90%	300	90%	33	10%
totale garantstelling staat	300			
totale bankfinanciering (Incl. VVK)	1.500	20		80%